

УДК 631.15:316.4

Особливості формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інформаційного суспільства

Згурська О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Державного університету телекомунікацій

У статті розкрито економічну сутність категорії «ресурсний потенціал аграрного підприємства», виділено його складові елементи, наведено їх характеристику. Досліджено механізм та принципи формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств, його склад та структуру в підприємствах Чернігівської області, визначено внутрішні та зовнішні чинники розвитку. Визначено основні напрями впливу інформаційного суспільства на формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств, з одного боку, та вплив ресурсного потенціалу на розвиток інформаційного суспільства, з іншого боку, з метою раціонального використання потенційних можливостей підприємства в умовах формування інформаційного суспільства.

Ключові слова: аграрне підприємство, ресурси, ресурсний потенціал, економічна ефективність, інформаційне суспільство, сільськогосподарське виробництво.

Згурская О.М. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье раскрыта экономическая сущность категории «ресурсный потенциал аграрного предприятия», выделены его составные элементы, приведена их характеристика. Исследованы механизм и принципы формирования ресурсного потенциала аграрных предприятий, его состав и структура в предприятиях Черниговской области, определены внутренние и внешние факторы развития. Определены основные направления влияния информационного общества на формирование ресурсного потенциала аграрных предприятий, с одной стороны, и влияние ресурсного потенциала на развитие информационного общества, с другой стороны, с целью рационального использования потенциальных возможностей предприятия в условиях формирования информационного общества.

Ключевые слова: аграрное предприятие, ресурсы, ресурсный потенциал, экономическая эффективность, информационное общество, сельскохозяйственное производство.

Zgurskaya O.M. FEATURES OF FORMATION OF RESOURCE POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE INFORMATION SOCIETY

The article reveals the essence of economic categories "resource potential of the agricultural enterprises", highlighted its components is given their characteristics. To investigate the mechanisms and principles of the resource potential of agricultural enterprises, its composition and structure of enterprises in Chernihiv region, defined by internal and external factors of development. The basic directions of influence of the information society on the formation of the resource potential of agricultural enterprises on the one hand, and the impact of the resource potential for the development of the information society, on the other hand, for the purpose of rational use of the potential of the enterprise in the conditions of formation of information society.

Keywords: agricultural enterprise, resources, resource potential, cost effectiveness, information society, agriculture.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах формування інформаційного суспільства, що характеризується нестабільністю макро- і мікро- економічних факторів, одними з першочергових завдань стають формування та оцінка поточних перспективних можливостей підприємства, тобто його ресурсного потенціалу. Максимальне збалансування можливостей аграрних підприємств із потенціалом зовнішнього середовища є

одним із першочергових завдань керівництва для досягнення запланованих задач з підвищення економічної ефективності, а також для виживання в умовах конкуренції сьогодні та в подальшому.

Умови інформаційного суспільства вимагають прийняття оптимальних управлінських рішень щодо визначення обсягів виробництва, обрання цільових ринків реалізації продукції, що передбачає ефективне використання усіх

видів ресурсів підприємства, їх оптимальну структуру, від яких залежить фінансовий стан підприємства. У зв'язку з цим все більшої актуальності набувають питання формування ресурсного потенціалу підприємств з метою підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню теоретичних питань формування та розвитку ресурсного потенціалу підприємств присвячено ряд наукових робіт. Вивчення різноманітних аспектів економічного, виробничого і ресурсного потенціалу знайшло своє відображення в роботах В.Г. Андрійчука, О.А. Богуцького, М.В. Гладія, В.К. Гаркавого, І.В. Мегедіна, Г.М. Підліснецького, П.Т. Каблука, О.С. Федодіна та інших вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Проблема формування і ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджувалась такими відомими економістами, як, зокрема, В.Г. Андрійчук, О.А. Богуцький, П.І. Гайдуцький, О.В. Крисальний, І.І. Лукінов, В.Я. Месель-Веселяк, В.Н. Нелеп, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, А.М. Стельмашук, В.М. Трегобчук.

Проте з огляду на наявні теоретичні та практичні розробки проблеми ефективного формування ресурсного потенціалу в умовах інформаційного суспільства досі залишаються невирішеними.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке коло наукових досліджень, питання ефективного формування ресурсного потенціалу в умовах інформаційного суспільства залишаються актуальними. Недостатньо проаналі-

зовані основні чинники ефективного формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Необхідність визначення основних чинників ефективного формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інформаційного суспільства обумовила вибір теми дослідження. Метою дослідження є аналіз та обґрунтування шляхів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств Чернігівської області для покращення економічної ситуації в сільському господарстві і забезпечення максимального використання ресурсів цієї важливої галузі агропромислового комплексу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «ресурсний потенціал аграрного підприємства» у дослідженні найбільш доцільно розглядати як тандем понять «ресурси» і «потенціал». Згідно з економічним словником ресурс – це запас, накопичення, можливості. У ширшому розумінні ресурс – це все, що без особливих витрат може бути використане на благо системи, для її вдосконалення [6, с. 614]. А потенціал розглядається як характеристика стану підприємства на певному просторово-тимчасовому відрізку, що показує наявність визначених умов для повного використання наявних ресурсів за умови одержання заданого результату й збереження цілеспрямованості діяльності.

Дослідження сучасних публікацій з питань оцінки, формування й використання ресурсного потенціалу дає змогу зробити висновок про те, чим є ресурсний потенціал підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Схема функціональної залежності ресурсного потенціалу аграрного підприємства

Ресурсний потенціал є складною системою ресурсів виробництва, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності. Тому йому притаманні риси, властиві будь-якій системі. Перша з них – це цілісність, яка означає, що всі елементи потенціалу служать загальній цілі, яка постає перед системою. Другою визначною рисою ресурсного потенціалу є складність. Вона виявляється в наявності декількох складових елементів, кожний з яких є сукупністю окремих частин, які включають більш дрібні частини потенціалу. Використання в процесі планування й відтворення таких системних особливостей ресурсного потенціалу, як взаємозамінність його окремих елементів і збалансоване оптимальне співвідношення між ними, відкриває можливість створення господарської системи, що відрізняється максимальною продуктивністю [3, с. 73]. Тому ресурсний потенціал розглядається як багаторівнева структура, що характеризується сукупністю ресурсів різного роду, доступних для використання визначеного виду, кожен елемент якої є складним цілим, системою взаємозалежних і взаємодіючих між собою частин, що мають відносну самостійність і багатofункціональність (рис. 2).

Одним із складових елементів системи ресурсного потенціалу є земля. Вона активно впливає на процес виробництва, є його найважливішим складовим елементом, базою для органічного поєднання інших виробничих

ресурсів. Рівень ресурсного потенціалу залежить не тільки від розміру і структури сільськогосподарських угідь, але й значною мірою від економічної родючості землі, яка залучається до виробничого процесу. Водночас вона вимагає особливого підходу до організації її використання, оскільки, маючи обмежені розміри, є предметом конкуренції різних галузей господарського комплексу.

Загалом сільськогосподарські угіддя Чернігівської області характеризуються високим рівнем розораності. Питома вага ріллі в структурі угідь складає 81,4%. Структурно-динамічний аналіз посівних площ аграрних підприємств за 2011–2015 рр. показав, що основну частину в них займають посіви зернових і зернобобових культур. Це пов'язано із стійким попитом саме на зерно. У структурі площ посіву зернових і зернобобових культур найбільші площі займають посіви озимої пшениці, кукурудзи на зерно та ярого ячменю [12, с. 154–158].

Природно-кліматичні умови Чернігівської області забезпечують фактичну урожайність основних сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств області за 2011–2015 рр. в середньому зернових і зернобобових 33,2 ц/га, кукурудзи – 42,9 ц/га, цукрових буряків – 325,8 ц/га [11]. Отже, природний потенціал земельних ресурсів не використовувався повною мірою.

Як відомо, основою розвитку будь-якого виробництва є його матеріально-технічне

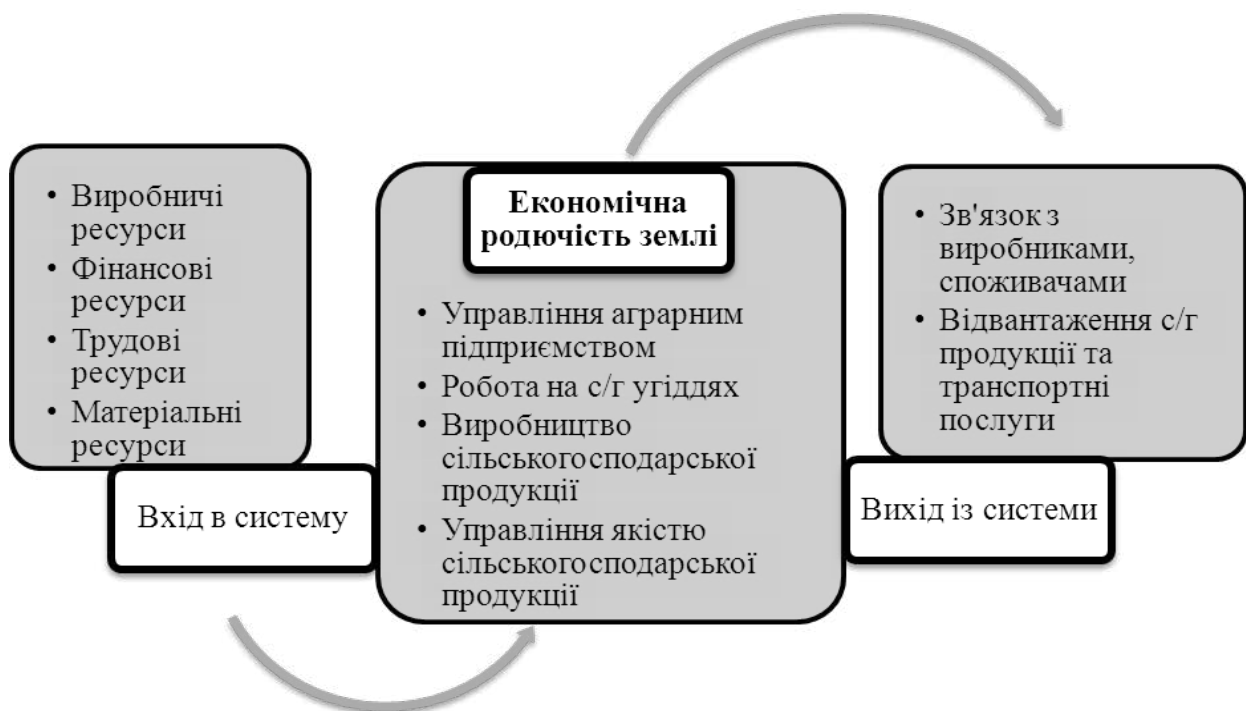

Рис. 2. Структурно-функціональна модель аграрного підприємства

оснащення. Аналіз матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств показує, що у сільському господарстві Чернігівської області сформувалась така структура основних засобів, в якій будівлі і споруди займають 68%, а машини, устаткування, передавальні пристрої і транспортні засоби – лише 12% (рис. 3).

Це свідчить про недостатню частку активної частини основних виробничих засобів, що не відповідає сучасним техніко-технологічним вимогам виробництва. Фондозабезпеченість за період 2011–2016 рр. знизилась майже у 5 разів, а фондоозброєність праці – у 4 рази [13, с. 148].

Головним фактором розвитку продуктивних сил є інвестиції, які є джерелом відтворення основних засобів. Незважаючи на наявність загально визнаних переваг, сільське господарство України виявилось однією з найменш інвестиційно-привабливих галузей економіки.

Ефективність використання матеріальних ресурсів також невисока, що певною мірою пояснюється прямою залежністю її від співвідношення цін на ресурси для сільськогосподарського виробництва і цін на сільськогосподарську продукцію. Результат такого стану матеріально-технічної бази – зменшення обсягів виробництва валової продукції. Як наслідок, за 1991–2015 рр. обсяги виробництва валової продукції в усіх категоріях господарств зменшилися в 1,8 рази.

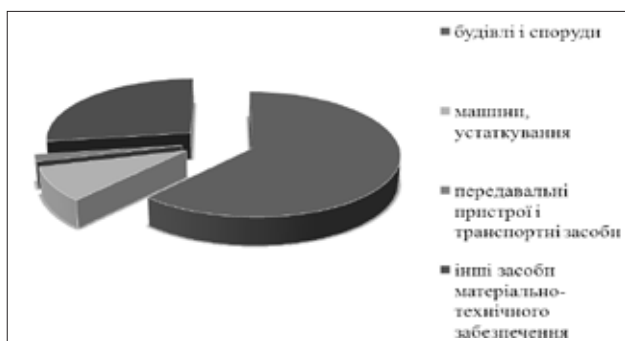

Рис. 3. Структура основних засобів аграрних підприємств Чернігівської області

Найважливішим складовим елементом ресурсного потенціалу є трудовий потенціал. Основою формування його в аграрному секторі виступає сільське населення у працездатному віці. Чисельність цієї категорії населення за період 2011–2015 рр. у Чернігівській області зменшилась з 482,4 тис. осіб до 427,1 тис. осіб, або на 14,2% [12]. Основною причиною скорочення чисельності зайнятого населення стало скорочення попиту підприємств та організацій на робочу силу через різке скорочення обсягів виробництва. Загальний рівень безробіття в сільській місцевості Чернігівської області перевищує 7,1%, тоді як у містах він становить 4% [11]. Фактичне безробіття на селі з урахуванням людей, які вже не шукають роботу, а займаються особистим селянським господарством, як мінімум вдвічі вище, ніж офіційні дані. Одним із резервів підвищення продуктивності праці є удосконалення механізму господарювання та системи матеріального стимулювання, в якій поєднувалася б натуральна і грошова оплата, поставлені в пряму залежність від кінцевих результатів господарювання. В результаті досягалася б висока трудова і технологічна дисципліна, що і є основою підвищення продуктивності праці.

Таким чином, недостатня увага з боку державних органів до розвитку сільських населених пунктів є вагомою причиною старіння трудових ресурсів села та недостатнього використання всього ресурсного потенціалу сільського господарства.

Загально відомо, що ресурсовіддача залежить від низки чинників, головними з яких є [1, с. 30]:

- раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу;
- система управління виробництвом;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- врахування природно-кліматичних умов.

Тому під час формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств необхідно більше уваги приділяти не кількісному його

Таблиця 1

Ефективність використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств Чернігівської області, 2011–2015 рр.

Показники	Роки					2012 р. до 2016р.,%
	2011	2012	2013	2014	2015	
Одержано валової продукції в розрахунку на 1 000 грн. ресурсного потенціалу, грн.	341,1	287,3	213,6	117,7	164,3	78,5
Ресурсомісткість продукції, грн.	5,32	5,4	5,1	8,12	5,82	109,4

нарощуванню, а якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими складовими. Проаналізуємо досягнутий рівень ефективності використання ресурсного потенціалу (табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 свідчить про зменшення ефективності використання ресурсного потенціалу. Так, якщо у 2011 р. ресурсовіддача за валовою продукцією становила 341,1 грн., то у 2016 р. – 164,5 грн., що менше на 21,5% порівняно з 2015 р. Ресурсомісткість же продукції зростає. У 2011 р. вона становила 5,32 грн., а у 2016 р. – 5,82 грн., тобто зростає на 9,4%. Це свідчить про погіршення використання ресурсного потенціалу та створення на цій основі передумов до росту собівартості продукції.

Особливості формування ресурсного потенціалу в умовах інформаційного суспільства здебільшого зводяться до визначення ролі інформації в його формуванні та використанні. Зростання ролі інформаційного чинника стає загальною світовою тенденцією, яка, з одного боку, сприяє поліпшенню якісних характеристик ресурсного потенціалу населення, посилює дію організаційно-технічних та інноваційно-технологічних чинників, з іншого боку, обумовлює поглиблення диференціації соціальних рівнів та кваліфікації населення різних регіонів залежно від

охоплення їх процесами комп'ютеризації та інформатизації [10, с. 34].

Основними ознаками та якісними параметрами інформаційного суспільства є особлива роль знань і побудованих на них технологій, домінування інформації, пришвидшення технічного прогресу, зменшення частки матеріального виробництва у сільськогосподарському виробництві, розвиток сфери послуг, підвищення якості життя сільського населення.

Основним завданням розвитку інформаційного суспільства є сприяння на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологічних можливостей створенню інформації та знань, користуванню та обміну ними, виробленню товарів та наданню послуг, реалізації повною мірою свого потенціалу, підвищенню якості свого життя і сталому розвитку країни [9]. Ресурсний потенціал та інформаційне суспільство є надзвичайно важливими економічними категоріями. Їх тісний причинно-наслідковий зв'язок виявляється за різними напрямками впливу. Так, вплив становлення інформаційного суспільства на формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств також є досить багатограним і неоднозначним. Умовно його можна розподілити в розрізі основних ознак інформаційного суспільства (табл. 2).

Таблиця 2

Основні напрями впливу інформаційного суспільства на формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Ознака інформаційного суспільства	Вплив на ресурсний потенціал аграрних підприємств
Зростання ролі інформації та знань	– зростання значення рівня ресурсного потенціалу для ефективного розвитку аграрних підприємств; – підвищення вимог до особистісно-кваліфікаційних характеристик економічно активного сільського населення
Поширення інформаційних технологій	– поширення нових форм конкурентної боротьби серед суб'єктів агропромислового комплексу; – зменшення потреби в робочій силі у кількісному аспекті через автоматизацію сільськогосподарського виробництва; – комп'ютеризація освіти, дистанційне навчання сільського населення
Формування глобального інформаційного простору	формування інформаційної мобільності населення
Зростання частки інформаційних продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті	– переважання в галузевій структурі нематеріальних форм аграрного виробництва; – виникнення нових видів економічної діяльності аграрних підприємств
Комп'ютеризація, інформатизація через використання телефонного зв'язку, інтернет-зв'язку, телебачення тощо	– створення більш сприятливих умов для реалізації економічного потенціалу аграрних підприємств; – створення більш сприятливих умов для соціально-економічного зростання через більш вільний доступ до інформаційних ресурсів

З іншого боку, вплив ресурсного потенціалу на розвиток інформаційного суспільства відображається такими тенденціями, як:

- зміна векторів розвитку людства;
- подальша еволюція суспільних, зокрема соціально-економічних, відносин;
- визначення нових шляхів вирішення глобальних проблем людства;
- поширення нанотехнологій, зокрема енергозберігаючих;
- створення нових продуктів через диференціацію інноваційних підходів.

Тому з метою забезпечення результативного процесу формування ресурсного потенціалу під час його організації необхідно враховувати сукупність факторів, що впливають на нього і водночас визначають його ефективність. Основними такими аспектами є екологічний, соціальний, економічний, виробничий та фінансовий, що виступають як невід'ємні елементи системи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу.

Висновки з цього дослідження. Проведений аналіз оцінки ефективності формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств

дає підстави говорити про значні невикористані резерви збільшення виробництва продукції, підвищення її якості і, як наслідок, конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Необхідно визнати, що категорії ресурсного потенціалу та інформаційного суспільства сьогодні виступають базовими постулатами ефективного економічного розвитку та функціонування аграрних підприємств. Більше того, між ними існує надзвичайно тісний зв'язок, який виражається у взаємовпливах інформаційного суспільства на особливості формування (збереження, відтворення, накопичення чи, навпаки, втрату) ресурсного потенціалу підприємств, а ресурсного потенціалу – на специфіку становлення та розвитку агропромислового комплексу країни. Покращення економічної ситуації в сільському господарстві і забезпечення максимального використання його ресурсів можливі лише за умови раціонального використання потенціалу в умовах формування інформаційного суспільства на основі їх пропорційності і збалансованості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вишнеvsька О.М. Формування та оцінювання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / О.М. Вишнеvsька // Вісник ХНАУ. – 2007. – № 3. – С. 27–32.
2. Ганиева Л.А. Оценка ресурсного потенциала и прогнозирование развития производственных систем / Л.А. Ганиева // Экономическое развитие регионов: сборник научных трудов. – Ч. 4. – Уфа: Диалог, 2007. – С. 27–33.
3. Давыдкина О.А. Структурирование ресурсного потенциала с использованием эконометрической модели / О.А. Давыдкина, Ю.Ю. Частухина // Вестник Алтайск. гос. агр. ун-та. – 2009. – № 1(51). – С. 71–74.
4. Довгаль Н.С. Методичні основи оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства / Н.С. Довгаль // Науково-технічна інформація. – 2008. – № 4. – С. 55–57.
5. Довгаль Н.С. Ресурсний потенціал підприємства: теоретичні основи / Н.С. Довгаль // Науково-технічна інформація. – 2009. – № 1. – С. 42–45.
6. Економічна енциклопедія : у 3-х т. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1 / ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – 2000. – 864 с.
7. Кантор О.Г. Оценка и оптимизация ресурсного потенциала предприятия / О.Г. Кантор, Л.А. Ганиева // Экономические науки. – 2008. – № 4. – С. 168–172.
8. Качуровський В.Є. Ресурсний потенціал підприємства: структура та ефективність використання / В.Є. Качуровський, В.П. Чайковська // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2007. – № 4. – С. 123–129.
9. Костина А.В. Тенденции развития культуры информационного общества: анализ современных информационных и постиндустриальных концепций / А.В. Костина // Знание. Понимание. Умение : электронный журнал. – 2009. – № 4. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zpu-journal.ru/ezpu/2009/4/Kostina_Information_Society.
10. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : [монография] / Е.В. Лапин. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
11. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ukrstat.gov.ua>.
12. Сільське господарство області за 2015 р. : статистичний збірник / за ред. Л.М. Безхлібняк. – Полтава : Головне управління статистики у Чернігівській області Державного комітету статистики України, 2015. – 315 с.
13. Відтворення та ефективно використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти) / [В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович, Д.Ф. Крисанов, О.Л. Попова, В.П. Прадун, Н.В. Скурська]. – К. : Інститут економіки НАН України, 2003. – 259 с.
14. Фонотов А.Г. Ресурсный потенциал: планирование, управление / А.Г. Фонотов. – М. : Экономика, 1985. – 151 с.